



WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 października 2024 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Paweł Czubik (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Tomasz Przesławski

Arkadiusz Janusz Sopata (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z powództwa M. Ś.

przeciwko B. T.

o zapłatę

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych 24 października 2024 r.

na skutek skargi nadzwyczajnej Prokuratora Generalnego od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w Bytomiu z 26 listopada 2007 r., sygn. VII Nc 4582/07,

- 1. uchyla w całości zaskarżony nakaz zapłaty i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Bytomiu;**
- 2. znosi wzajemnie koszty postępowania wywołanego wniesioną skargą nadzwyczajną.**

i

UZASADNIENIE

Pismem z 5 grudnia 2023 r. Prokurator Generalny wywiódł skargę nadzwyczajną od prawomocnego nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym wydanego przez Sąd Rejonowy w Bytomiu 26 listopada 2007 r., VII Nc 4582/07, w sprawie z powództwa P.P.H.U. „O.” przeciwko B. T. – o zapłatę.

Działając na podstawie art. 89 § 1 i § 2 w zw. z art. 115 § 1 i § 1a ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (t.j. Dz.U. 2023, poz. 1093 ze zm.; dalej jako: „ustawa o SN”), z uwagi na konieczność zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej poprzez zagwarantowanie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w art. 76 Konstytucji RP, takich jak prawo do własności oraz ochrona konsumenta, a ponadto prawa do odpowiednio ukształtowanej procedury sądowej, zgodnie z wymogami określonymi przez art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, jako sprawiedliwości proceduralnej, Prokurator Generalny zaskarżył ww. nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym w całości.

Na zasadzie art. 89 § 1 pkt 1 i 2 ustawy o SN zaskarżonemu orzeczeniu Prokurator Generalny zarzucił:

I. naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w art. 76 oraz art. 64 ust. 1 Konstytucji RP, takich jak zasada ochrony własności i ochrona konsumenta, jako strony słabszej strukturalnie w stosunkach prywatnoprawnych z przedsiębiorcą przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi przez orzeczenie nakazem zapłaty w postępowaniu upominawczym wierzytelności wynikającej z zawartej 21 sierpnia 2007 r. przez pozwaną z P.P.H.U. „O.” umowy pożyczki bez zbadania potencjalnie nieuczciwego charakteru zapisów umowy, z której wynikało zobowiązanie, w sytuacji, gdy zawarte w niej zapisy odnoszące się do rażąco wygórowanego i nieproporcjonalnego do wysokości udzielonej pożyczki oprocentowania na poziomie zabronionym przez prawo i w istocie zmierzającego do obejścia zakazu lichwy w sposób istotny naruszały równowagę kontraktową na niekorzyść pozwanej konsumentki, co implikowało obowiązek skierowania sprawy do rozpoznania w postępowaniu zwyczajnym, zaś zaniechanie powyższego skutkowało bezpodstawnym wzbogaceniem się strony powodowej i naruszało prawo do własności B. T. jako konsumentki,

II. naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w Konstytucji RP, a mianowicie zasady praworządności, sprawiedliwości proceduralnej, a także prawa do rzetelnej procedury, zasady zaufania obywatela do państwa i stanowionego przez nie prawa oraz zasady pewności i bezpieczeństwa prawnego wynikających z art. 2 i art. 45 ust. 1 Konstytucji RP poprzez uznanie przez Sąd Rejonowy w Bytomiu, iż zachodzą podstawy do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym, nie zaś skierowania sprawy do rozpoznania na rozprawie, podczas gdy z treści pozwu oraz z załączonych dokumentów w sposób oczywisty wynikało, że roszczenie skierowane wobec pozwanej w zakresie żądania we wskazanej wysokości odsetek było oczywiście bezzasadne, bowiem było nieważne na zasadzie art. 58 k.c., jako sprzeczne z bezwzględnie obowiązującym przepisem art. 353¹ k.c. oraz z zasadami współżycia społecznego; nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym nie mógł być więc wydany,

III. naruszenie w sposób rażący prawa materialnego, tj. przepisów art. 359 § 2¹, art. 359 § 2² oraz art. 359 § 2³ k.c., przez ich niezastosowanie i orzeczenie zgodnie z żądaniem pozwu o obowiązku zapłaty przez B. T. kwoty 650,00 zł wraz z umownymi odsetkami w wysokości 20,00 zł za każdy dzień opóźnienia od dnia 18 września 2007 r., co stanowi 92% w skali miesiąca, podczas gdy wskazane przepisy w brzmieniu obowiązującym zarówno w dacie czynności prawnej, z której wynikał obowiązek zapłaty odsetek umownych, jak i w dacie orzekania przez Sąd, stanowiły, że maksymalna wysokość odsetek wynikająca z czynności prawnej nie może w stosunku rocznym przekraczać czterokrotności wysokości stopy kredytu lombardowego NBP, a jeżeli przekracza tę wysokość to należą się odsetki maksymalne;

IV. naruszenie w sposób rażący prawa procesowego, tj. przepisu art. 499 pkt 1 i 2 k.p.c., art. 353¹ w zw. z art. 58 § 2 k.c., przez ich niezastosowanie i uznanie, że umowa pożyczki, zawarta 21 sierpnia 2007 r., pomiędzy pozwaną a P.P.H.U. „O.”, jest w całości ważna, pomimo że w § 4 umowy zastrzeżone zostały odsetki umowne w wysokości 20,00 zł dziennie w przypadku niedokonania zwrotu pożyczki 650,00 zł, czyli 92% miesięcznie i 1123% w stosunku rocznym, a więc o charakterze „lichwiarskim” i obiektywnie nieusprawiedliwione oraz mogące realnie spowodować niemożność wykonania zobowiązania przez dłużnika, podczas gdy zarówno jej treść,

jak i cel z uwagi na regulacje dotyczące zastrzeżenia odsetek mających charakter „lichwiarski” są sprzeczne z celem i naturą umowy pożyczki, a także z zasadami współżycia społecznego i w tym zakresie umowa jest nieważna na zasadzie art. 58 § 1 w zw. z § 2 i 3 k.c., jako sprzeczna z ustawą i zasadami współżycia społecznego, a tym samym wydanie nakazu nie było dopuszczalne;

V. rażące naruszenie prawa materialnego, tj. przepisu art. 22¹ k.c., poprzez jego niezastosowanie do pozwanej jako konsumentki, w sytuacji, kiedy z okoliczności sprawy nie wynika, żeby dokonana przez nią czynność prawna – zawarcie z powodem umowy pożyczki z 21 sierpnia 2007 r. była związana z działalnością gospodarczą lub zawodową pozwanej.

W oparciu o powyższe zarzuty – rozwinięte następnie w uzasadnieniu skargi nadzwyczajnej – Prokurator Generalny, na zasadzie art. 91 § 1 ustawy o SN, wniosł o uchylenie zaskarżonego prawomocnego nakazu zapłaty w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Bytomiu z pozostawieniem temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania ze skargi nadzwyczajnej.

W skardze nadzwyczajnej Prokurator Generalny przedstawił stan faktyczny i prawny sprawy. Jak wskazał, nakazem zapłaty w postępowaniu upominawczym z 26 listopada 2007 r., VII Nc 4582/07, Sąd Rejonowy w Bytomiu na skutek pozwu wniesionego 20 listopada 2007 r. przez P.P.H.U. „O.” nakazał, by pozwana B. T. zapłaciła powodowi kwotę 650,00 zł z odsetkami umownymi w wysokości po 20,00 zł za każdy dzień opóźnienia poczynając od dnia 18 września 2007 r. oraz kwotę 30,00 zł tytułem kosztów procesu w terminie dwóch tygodni od doręczenia nakazu albo wniosła w tymże terminie sprzeciw.

Wobec braku wniesienia sprzeciwu, nakaz zapłaty uprawomocnił się.

W pozwie wskazano, że dochodzona przez powoda wierzytelność wynikała z zawartej 21 sierpnia 2007 r. z pozwaną umowy pożyczki. Wskazaną umową strony ustaliły, iż kwota pożyczki zostanie przekazana w dniu zawarcia umowy, a termin jej zwrotu został ustalony na dzień 17 września 2007 r. Ustalono, iż pożyczka jest nieoprocentowana, a w przypadku niedokonania zwrotu pożyczki w określonym terminie, powodowi przysługuje „opłata za opóźnienie”

w wysokości 20,00 zł za każdy dzień opóźnienia, poczynwszy od dnia 18 września 2007 r. do dnia zapłaty.

Do pozwu została dołączona umowa pożyczki z 21 sierpnia 2007 r., zawarta przez strony, na podstawie której strony ustaliły, iż kwota udzielonej pożyczki będzie wynosić 500,00 zł, zaś całkowity koszt pożyczki 150 zł, na którą to kwotę składają się: opłata przygotowawcza – 75,00 zł, prowizja – 25,00 zł, opłata za obsługę – 50,00 zł. Kluczowe postanowienie zostało zawarte w § 4 umowy i miało treść: „w przypadku niedokonania zwrotu pożyczki w terminie określonym w § 3 niniejszej umowy, strony ustalają opłatę za opóźnienie w wysokości 20,00 zł za każdy dzień opóźnienia poczynwszy od dnia 18 września 2007 r. do dnia zapłaty”.

Do pozwu, jako dowody w sprawie, załączono ww. umowę pożyczki oraz wezwanie do zapłaty z 5 listopada 2007 r., wraz z potwierdzeniem nadania listu poleconego. W wezwaniu poinformowano B. T., iż w przypadku braku odpowiedzi w terminie 3 dni od otrzymania wezwania, sprawa zostanie skierowana na drogę sądową.

Wydany nakaz zapłaty uprawomocnił się 28 grudnia 2007 r. i Sąd Rejonowy w Bytomiu nadał mu klauzulę wykonalności.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga nadzwyczajna zasługuje na uwzględnienie, albowiem zaskarżone orzeczenie, tj. prawomocny nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym z 26 listopada 2007 r., VII Nc 4582/07, wydany przez Sąd Rejonowy w Bytomiu nie odpowiada prawu.

Zgodnie z art. 89 § 1 ustawy o SN, jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, od prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego lub sądu wojkowego kończącego postępowanie w sprawie może być wniesiona skarga nadzwyczajna, o ile: 1) orzeczenie narusza zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji lub 2) orzeczenie w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, lub 3) zachodzi oczywista sprzeczność istotnych

ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego – a orzeczenie nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia.

Skarga nadzwyczajna jest instrumentem szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości w znaczeniu określonym w art. 175 ust. 1 Konstytucji RP. Jej celem jest wyeliminowanie z obrotu wadliwych, a jednocześnie naruszających zasady sprawiedliwości społecznej, orzeczeń sądowych, które dotyczą konkretnych, zindywidualizowanych podmiotów (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 3 kwietnia 2019 r., I NSNk 2/19; wyrok Sądu Najwyższego z 9 grudnia 2020 r., I NSNu 1/20). Rolą kontroli nadzwyczajnej nie jest jednak eliminowanie wszystkich wadliwych orzeczeń. Wyjątkowość orzekania w ramach tej instytucji powinna dotyczyć tylko tych z nich, które nie dają się pogodzić z podstawowymi zasadami demokratycznego państwa prawnego, będąc *prima facie* orzeczeniami w sposób elementarny niesprawiedliwymi (por. wyrok Sądu Najwyższego z 15 grudnia 2021 r., I NSNc 146/21).

W piśmiennictwie zauważa się, że z formalnego punktu widzenia skarga nadzwyczajna należy do nadzwyczajnych środków zaskarżenia o złożonym charakterze (*T. Ereciński, K. Weitz, Skarga nadzwyczajna w sprawach cywilnych, Przegląd Sądowy 2019 r., Nr 2, s. 8*). Formalnoprawna analiza skargi nadzwyczajnej wniesionej w niniejszej sprawie prowadzi do wniosku, że skarga jest dopuszczalna, co otwiera możliwość jej merytorycznego rozpoznania.

Przechodząc do zasadniczych rozważań Sąd Najwyższy wskazuje, że konfrontacja zaskarżonego nakazu zapłaty z zarzutami skargi nadzwyczajnej, a przyjmując szerszą perspektywę – ze standardami nie tylko demokratycznego państwa prawnego, ale nawet państwa w najogólniejszym ujęciu cywilizowanego, musi prowadzić do wniosku o bezprawnym charakterze wydanego przez Sąd Rejonowy w Bytomiu orzeczenia. Stopień szkodliwości społecznej skutków, jakie wytworzone zostały w związku z wydaniem i uprawomocnieniem się spornego nakazu zapłaty, pozwala jednoznacznie stwierdzić jak ważną instytucją dla obrotu prawnego jest skarga nadzwyczajna (art. 89 i n. ustawy o SN).

W niniejszej sprawie bez wątpienia mamy do czynienia z tzw. lichwą. Przypomnieć należy, że na podstawie umowy pożyczki (k. 3 akt zasadniczych sprawy)

kwota pożyczki udzielonej pozwanej wynosiła 500,00 zł, a zobowiązanie do spłaty (kwota pożyczki + koszt pożyczki) – 650,00 zł. Zasądzenie zaskarżonym nakazem zapłaty odsetek na poziomie 20,00 zł dziennie oznacza, że wynosiły one w stosunku miesięcznym – ponad 92%, zaś w stosunku rocznym – ponad 1100%. Bezrefleksyjne zasądzenie takich odsetek przez Sąd Rejonowy w Bytomiu naruszyło nie tylko prawo, ale także elementarne zasady współżycia społecznego. Jak podał skarżący Prokurator Generalny, w toku postępowania egzekucyjnego komornik sądowy przy Sądzie Rejonowym w Tarnowskich Górach M. Z. wyegzekwował od dłużniczki (pozwanej) kwotę 10.960,32 zł, którą przekazano wierzycielowi (powodowi) – informacja udzielona przez komornika sądowego przy piśmie z 31 października 2023 r., sygn. KMO 97/23, s. 18 skargi nadzwyczajnej.

Ze względu na niesporządzenie uzasadnienia sporego nakazu zapłaty (także już po wniesieniu skargi nadzwyczajnej), niemożliwym jest obecnie poznanie motywów, którymi kierował się Sąd wydając orzeczenie. Należy jednak zauważyć – na co trafnie wskazuje skarżący Prokurator Generalny – że w dacie zawarcia umowy (21 sierpnia 2007 r.) oraz wydania nakazu zapłaty (26 listopada 2007 r.) obowiązywały już art. 359 § 2¹⁻³ k.c., wprowadzające tzw. odsetki maksymalne oraz zasadę, że jeżeli wysokość odsetek wynikających z czynności prawnej przekracza wysokość odsetek maksymalnych, należą się odsetki maksymalne. Przepisy te miały (i nadal mają) moc bezwzględnie obowiązującą. Ich naruszenie w niniejszej sprawie przez Sąd Rejonowy w Bytomiu jest oczywiste.

Ponadto powinnością Sądu było skonstatowanie, że rozpatrywane zobowiązanie naruszać może choćby art. 353¹ k.c., zgodnie z którym strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego. W odniesieniu do odsetek wynikających z umowy pożyczki, Sąd Najwyższy w wyroku z 23 czerwca 2005 r., II CK 742/04, wskazał: „umowa pożyczki ze swej natury służy przede wszystkim interesowi pożyczkobiorcy, ale może także pożyczkodawcy zapewniać wymierne korzyści, z reguły w postaci odsetkowej. Umowa w tym względzie nie może być wolna od oceny z zastosowaniem kryteriów, o których mowa w art. 353¹ k.c. W przeciwnym wypadku mogłoby to bowiem oznaczać – w skrajnych sytuacjach – przyzwolenie

na wypaczenie sensu umowy w aspekcie charakteru stosunku prawnego tą umową ukształtowanego, zarówno z punktu widzenia zasady ograniczenia swobody kontraktowej, jak i granic wykonywania prawa podmiotowego. W wyroku z 27 lipca 2000 r., IV CKN 85/00, Sąd Najwyższy przyjął, iż zastrzeżenie w umowie pożyczki między osobami fizycznymi odsetek w wysokości nadmiernej niemającej uzasadnienia ani w wysokości inflacji ani w zyskach osiągniętych w ramach normalnej, rzetelnie prowadzonej działalności gospodarczej może być sprzeczne z zasadami współżycia społecznego”.

W świetle powyższych wywodów Sądu Najwyższego, które ze względu na oczywistość naruszenia prawa i zasad współżycia społecznego w niniejszej sprawie zostały ograniczone do niezbędnego minimum, uznać należy, że wydanie przez Sąd Rejonowy w Bytomiu nakazu zapłaty było niedopuszczalne, a sprawa winna być skierowana do rozpoznania w trybie zwykłym (zasadniczo na rozprawie). Sąd Rejonowy naruszył swym postępowaniem liczne zasady konstytucyjne, tj. m.in. dyrektywę szczególnej ochrony konsumentów (art. 76 Konstytucji RP), zasadę prawa do sądu (art. 45 Konstytucji RP), a nade wszystko – kluczową klauzulę demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej (art. 2 ustawy zasadniczej).

Ponownie rozpatrując powództwo, Sąd Rejonowy dokonał jego wszechstronnej analizy, biorąc pod uwagę relewantne przepisy prawa materialnego i procesowego oraz poglądy Sądu Najwyższego wyrażone powyżej.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Najwyższy, na podstawie art. 91 § 1 ustawy o SN, uchylił w całości nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w Bytomiu z 26 listopada 2007 r., VII Nc 4582/07, i sprawę przekazał temu Sądowi do ponownego rozpoznania. O wzajemnym zniesieniu kosztów postępowania wywołanego wniesioną skargą nadzwyczajną Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁸ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 ustawy o SN.

[SOP]

[ał]

